

Валентин Садовський (Прага)

СОЦІЯЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ НА ЗЕМЛЯХ ІЗ УКРАЇНСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ.

Сучасна доба дуже мало пригожа на те, щоб робити загальні підсумки в обсягу господарських відносин на землях, де живуть українці. Від ряду років ці землі разом із цілим європейським господарством пробувають у перехідному стані перебудови й перетвору господарських відносин і господарської структури в якісь нові форми, зміст і характер яких лише поволі з'ясовується і кристалізується у процесі розвитку.

Коли залишити на боці суперечки, які провадять теоретики на теми, чи той господарський лад, який панував в Європі перед війною, і який мав назву капіталістичного, вже вичерпав свої творчі можливості й перетворюється тепер у нові форми, що мусять мати якусь іншу назву й інше означення, то лишається фактом, що той став повільного органічного розвитку, який європейське господарство переходило в довоєнній добі — закінчений. Європейське господарство, а з ним і землі, де живуть українці, входять у новий господарський етап, входять, як і по цілій Європі, з великими труднощами й перебоями, при наявності цілого ряду процесів, що їх не можна оцінити інакше, як — процеси хоробливі, нездорові.

Передвоєнну господарську структуру Європи й цілого світу характеризувала рішуча перевага й панування західньої Європи в цілому світовому господарстві. Країни, положені на берегах Ля-Маншу й Балтійського моря, були господарським осередком світу. Свою волю і свої директиви вони накидали всім частинам земної кулі. Використовуючи своє упривілейоване становище, вони забезпечили своєму населенню вищий життєвий рівень у порівнянні з іншими країнами, які пробували в господарському запіллі. Повеєнний період характеризує повільна, але безупинна втрата Європою пачівного становища у світовому господарстві, власне тих країн, що вели перед у її господарському житті. Що далі, то виразніше за-

значається тенденція зросту господарського значіння позаєвропейських країн і континентів. Ми є свідками процесу, який іще не набрав остаточно скристалізованих форм, утрати старими господарськими осередками їх панівного значіння, наростання й формування нових економічних центрів, нового перерозподілу сил і впливів у світовому господарстві.

Цей процес іде рівнобіжно з процесом поважних структурних змін у господарському укладі європейських країн, які у світовому господарстві вели донедавна перед. Цей уклад у передвоєнних часах базувався на волі приватної ініціативи й на волі взаємної конкуренції. Держава в господарське життя втручалася мало: вона, як підприємець, виступала лише в окремих, тісно обмежених випадках. Сучасне господарське життя характеризує зріст впливу держави на народне господарство — все збільшується роля держави, як чинника, що організує й регулює народне господарство. У звязку з цим ті провідні принципи, що були базою передвоєнного господарського розвитку, все більше втрачають своє значіння: приватна ініціатива поставлена тепер у дуже звужені рямці, вона існує лише в тих обмежених розмірах, які залишені для неї регуляційною чинністю держави. Таксамо крайно звузились ті межі, в яких може виявлятися взаємна конкуренція між окремими господарськими одиницями. Ці загальні тенденції до зросту впливу держави на господарське життя не вилилися ще в якісь усталені і скристалізовані форми. В багатьох випадках держава йде напомуцьки, стає на шлях експериментів, на які народньо-господарський організм часто реагує дуже гарячково й хоробливо. Як незакінчений процес нового перерозподілу сил і впливів у світовому господарстві, то таксамо незавершений процес тих структурних змін, що їх переходить сучасний господарський уклад, процес перерозподілу впливів між приватно-господарськими та державними чинниками. Господарське життя є у процесі далекосяглих змін, у процесі далекої ще від завершення кристалізації. Господарський світ входить у новий етап, зміст і характер якого вияснюється лише поволі з бігом розвитку. Стан земель, заселених українцями, у цьому процесі перетвору господарського життя ускладнюється ще тим, що вони належать до чотирьох держав і через те підлягають впливові чотирьох різних систем господарської політики, пристосованих до господарських потреб тих держав, у склад яких вони входять.

Серед цих умов зрозуміло, що характеристику соціально-економічних обставин на землях, де живе український народ, можна подати лише в найзагальніших рисах, і що таксамо тільки як-найзагальніше можна зазначити ті завдання, які стоять перед нами в но-

вому етапі господарського розвитку. З'ясування нашого сучасного становища, природно, треба попередити підведенням підсумків того, що досягнули наші землі в попередньому етапі господарського розвитку, тому етапі, що закінчився із світовою війною.

*

Перше, ніж приступити до теми, я б хотів зробити одна заувагу. Існує в нас дуже поширена звичка — я особисто не вважаю, що вона належить до позитивних, — коли йде мова про наш національно-культурний або політичний розвиток — займатись передусім підрахуванням тих наших кривд, яких ми зазнавали й зазнаємо від наших сусідів. Відповідно до того, таксамо поширений звичай при характеристиці нашого господарського становища — передусім підносити ті негативні моменти, які випливають із того факту, що українське господарське життя розвивається в умовах нашого недержавного становища. Я не збираюся перераховувати цих негативних моментів у нашому господарському житті в передвоєнному етапі його розвитку — вони загально відомі. Тим менше не маю на увазі заперечувати очевидного факту, що вони існують. Якщо повноту національного розвитку, між іншим, очевидно, і господарського, можна досягнути лише в умовах існування лише власної державности, то було б дивно, коли б наше сьогочасне недержавне становище не відбивалося на господарському житті. Дозволю собі зробити в справі наших господарських кривд лише одну заувагу. Треба мати на увазі, що деяка частина недосягів і негативних моментів у нашому господарському житті була звязана не так із господарською політикою тих держав, які володіли українськими землями в передвоєнному періоді, як із нашим географічним положенням, із нашим пробуванням у глибокому господарському запіллі. Коли за княжих часів київська держава своїм культурним і господарським розвитком дорівнювала, якщо не перевищувала країни західньої Європи, то це стоїть у тісному звязку з нашим близьким сусідством із таким визначним культурним і господарським осередком, яким була тоді Візантія. Коли головні осередки господарського життя в Європі перенеслися на західні береги Атлантику, ми опинилися у великій віддалі від тих районів, де творилася нова господарська культура, де було джерело господарського й технічного поступу. Ясно, що цей факт не міг не вплинути на наш господарський розвиток і поступ.

Але повертаюся до тієї теми, яку я поставив собі вгорі, — до з'ясування й оцінки нашого господарського становища в передвоєнному етапі господарського розвитку. Період, коли на наших землях остаточно запанували капіталістичні форми господарського ладу, охоплює добу від часів скасування панщини на наших

землях. Отже навіть на теренах колишнього австрійського панування, де ліквідація панщизняних відносин відбулася раніше, цей період нараховує лише не повних сімдесят років. Це число треба твердо пам'ятати, коли переводити порівняння нашого господарського стану й наших господарських осягів із високорозвиненими країнами західньої Європи — там цей період був без порівняння довший, отже таксамо було без порівняння більше часу, щоб досягнути вищі господарські наслідки. В часі скасування панщини господарські відносини на наших землях мали у високій мірі примітивний характер. Ті господарські осяги, які мали ми від минулого, за часів чужого панування були утрачені. Міста в економіці країни грали мінімальну роль, до того і складом свого населення і складом осіб, зайятих у міських фахах, вони були неукраїнські. Основною галуззю національної економіки було примітивне сільське господарство, і чи не єдиним репрезентантом української нації було темне, здеморалізоване довгими роками панщини селянство. Серед селянства існувала виразна нехоть до всіх інших фахів і засобів зарібкування, окрім — традиційного хліборобства: заняття промислом і торгівлею вважалося нехлопською справою — були місцевості, де це покладали за гріх.

Цей образ примітивних господарських відносин за добу, що становить приблизно $3/4$ століття, змінився не до пізнання. Українське селянство встигло зорієнтуватись і пристосуватись до тих нових господарських течій і тенденцій, які прийшли з Заходу, і виявило при тому великі запаси господарської енергії та ініціативи. За цей період закінчено господарське опанування українцями, передовсім нашим селянством, із сільсько-господарського погляду. Степової України, при чому розміри засівної площині там у другій половині XIX ст. зростали темпами, які нагадують темпа розвитку американського господарства. Збільшилась і зросла, передовсім на Лівобережжі і в Степу, площинь селянського землеволодіння; йому здало свої позиції шляхетське поміщицьке господарство, яке виявило свою нездібність пристосуватись до нових господарських умов, що прийшли після ліквідації кріпацтва. На селі повстав новий тип селянина — господаря-підприємця, той зненавиджений большеками — куркуль, який у економіці сільського господарства деяких районів України став грати дуже видатну роль. Загал українського селянства, як тільки воно віджило й зпросталось після тих умов, у яких воно жило за панщини, виявив великі здібності на полі засвоєння тих поліпшень у сільському господарстві, що їх виказує агрономічна наука, й на полі господарської самоорганізації. Ті успіхи, які осягла земська агрономія на Наддніпрянщині, той розвиток

кооперації, на всіх наших землях — факти аж занадто відомі, щоб на них треба було ширше спинятись. Неминуча в тих господарських умовах, у яких живе український народ, господарська еміграція, що рекрутувалася виключно з селянства, виявила його першорядні господарські здібності приспособлюватись до нових господарських умов, придбала для української нації нові простори в Сибірі, на Зеленому Клині і в Америці, створила в Канаді осередки господарського добробуту й національного розвитку, які у хвилині, коли буде вирішуватися справа української державности, відиграють можливо не останню роль. Господарський поступ нашого сільського господарства вивів його із стану примітивізму, в якому воно було після скасування панщини; для останніх часів зразків такого примітивізму треба було з'окрема шукати в найбільш віддалених гірських і поліських місцевинах.

Українське село виконало велику роль, перевело значну працю не лише на полі піднесення сільського господарства, воно стало ще й тим резервуаром, з якого поволі почали відділятися нові соціальні групи, що характеризують капіталістичний лад. Коли йде мова про наш промисловий розвиток, то звичайно підносять передусім велику роль в ньому чужого капіталу; тут констатують, очевидно, факт, що цілком відповідає дійсності. А проте не треба забувати і про другий момент: у кожному виробництві, поруч із капіталом, грає велику роль і людська праця. На цьому полі в попередньому етапі господарського розвитку існують у нас деякі досягнення. В передвоєнному періоді повстали немалі кадри промислового пролетаріату, які постачало передусім перелюднене українське село. Українське робітництво було репрезентоване всіма фахами. Повстали в нас таксамо деякі кадри технічної інтелігенції, кадри керманічів промислових і торговельних підприємств, кадри українського ремісництва. Поява цих нових соціальних груп, груп передусім міських, привела до того, що неукраїнське обличчя українського міста поволі почало змінятися, український елемент почав у ньому грати свою роль. Хай усі ці досягнення й неvistачальні в порівнянні з тими господарськими перспективами й можливостями, які має наша багата країна, хай вони й не задовольняють покищо цілком існуючі розміри промислового й торговельного обороту, — то не слід забувати, серед яких умов повстали в нас ці нові соціальні групи. Лише, коли порівняємо господарські й соціальні відносини на наших землях у добі ліквідації кріпацтва й напередодні світової війни, то побачимо, яка велика відстань відділяє відносини тої і другої доби. Підсумовуючи все сказане вище, треба констатувати, що в новий господарський етап ми без ніякого сумніву вхо-

димо із значно більшими господарськими силами й можливостями, ніж ті, які ми мали тоді, коли остаточно оформився на наших землях капіталістичний лад.

Зазначивши, що тепер ми розпоряджаємо немалими господарськими силами й можливостями, треба рівночасно піднести, що теперішня господарська ситуація ставить перед нами дуже поважні завдання та веде за собою немалі труднощі. Відповідальність того періоду, який ми переживаємо, полягає в тому, що тепер, як ми вже зазначили, відбувається новий перерозподіл господарських сил і впливів у світовому господарстві. Є це час, коли Україна могла б перестати бути тою *quantité négligeable*, якою була вона в передвоєнній добі, і здобути місце, що їй належить не тільки внаслідок її дотеперішніх господарських досягнень, але і в зв'язку з її майбутніми економічними можливостями, з її геополітичним становищем. Коли не використати теперішнього критичного періоду, й коли міжнародні господарські відносини знову наберуть стабільного характеру, — час буде пропущений, буде запізно.

*

Труднощі для ведення плянної праці, спрямованої на піднесення українського національного господарства, зв'язані з зазначеним вище фактом великого зросту впливу держави на господарське життя. Ми, як недержавна нація, страждаємо від того подвійно. Страждаємо, з одного боку, через те, що ця нова для держави діяльність управи не має вироблених метод; тут ідуть часто напромацьки, роблять експерименти і провадять науку шляхом помилок, і то не лише в межах С. С. С. Р. Всі ці недотяги й помилки народне господарство не може переживати без болю. Але, з другого боку, знаємо ми ще специфічних труднощів, які випливають із того факту, що державні чинники, що роблять усякі пляни та заходи регуляційні, на наших землях кермуються не нашими національними потребами й вимогами.

Зазначуючи труднощі, які стоять перед нами, я б ніяк не хотів, щоб це трактовано як вияв господарського дефетизму. Навпаки, коли я підносив здобуті в попередньому періоді господарські сили, то тим самим говорив я про можливість для нас боротьби за завоювання нових позицій на господарському фронті. Ті завдання, що стоять перед нами на шляху до тої мети, яку вказують господарські обставини сучасного періоду, виборення для України належного їй місця у світовому господарстві можна поділити на дві частини. З одного боку, наші завдання полягають у тому, щоб як-найгарячіше протиставитися сучасній господарській політиці на землях, де живе український народ, політиці, побудованій на принципах регу-

ляції, й обстоювати поворот до політики господарського лібералізму та збереження всіх тих норм господарської політики, що побудовані на його основі. З другого боку, перед нами стоять конкретні завдання конструктивного характеру, щоб усунути всі ті недотяги, прогалини та перебої, які існують у становищі господарства на наших землях.

Спинимось на розгляді вказаних завдань із більшою докладністю. У сучасному нашому становищі, коли землі, заселені українцями, поділені між чотирма державами, обстоювання господарської ліберальної політики є неминучою основою для створення бодай мінімальних можливостей для нашого господарського розвитку. Серед теперішніх обставин наше господарське життя може розвиватись лише на підставі вияву нашої власної національної самодіяльності. Кожне поширення господарської діяльності держави та її регуляційних заходів означає звуження можливості нашої господарської акції. Тимто незалежно від того, чи будемо ми стояти за поширення господарських впливів держави для майбутнього, коли буде здійснений наш національний ідеал, серед теперішніх умов мусимо ми бути прихильниками політики господарського лібералізму. Що нам слід обстоювати політику господарського лібералізму, на це вказують нам іще і специфічні властивості структури української економіки. При виключному значінні сільського господарства на землях, заселених українцями, господарства, репрезентованого величезною кількістю дрібних господарств, — можливості регуляційних заходів держави крайно утруднені, спеціально тепер, коли техніка регулювання є в початковій старій розвитку.

Важко, очевидно, сподіватися, щоб, при загальній тенденції до збільшення обсягу державних господарських впливів і державної господарки, наша боротьба за збереження господарського лібералізму була успішна на всі сто відсотків. А проте не треба її вважати за цілком безвиглядну. Нічого казати, що в сучасній добі, коли властиві межі господарського втручання в народне господарство встановлює досвід, існують прибільшені уявління про господарські можливості держави, і за ці прибільшені уявління гірко розплачується господарське життя. Як у першій половині XIX. ст. були течії, які ставилися негативно й вороже до всякої спроби хоч би найменшого втручання держави в господарське життя та проголошували принцип: „laissez faire, laissez passer“, так тепер зустрічаємося з протилежними тенденціями, які визнають можливим і доцільним кожний рід і форму господарської діяльності й господарського втручання держави, які стоять на позиціях необмежених господарських можливостей держави. Нічого казати, що в цих сьогочасних тенден-

ціях, є дуже багато елементів шкідливого прибільшення, є це щось наче бланкізм, перенесений на господарські відносини. Доцільні межі господарського втручання держави змінюються від держави до держави в залежності від її господарської та соціальної структури, ступеня культурності її населення, однородності її національного складу, виробленості та фаховості її адміністративного апарату. Наскільки в тих державах, де опинився по війні український народ, існують, кажучи загально й обережно, лише обмежені можливості для доцільного втручання держави в господарське життя, настільки українська акція, спрямована на обстоювання принципів ліберальної господарської політики, може в деяких межах розраховувати на успіх: на цьому полі є деякі стичні точки, в яких інтереси української національної рації збігаються з інтересами державної рації тих держав, у склад яких входять землі, заселені українцями.

Обстоювання принципів господарської ліберальної політики має за завдання забезпечити для українського населення й земель, де він живе, максимум господарської самодіяльності, яка серед теперішніх умов є основною підставою для розбудови нашої національної економіки. Ті заходи, які треба б здійснити для того, щоб розбудова нашого господарського життя йшла успішно, творять окреме питання й мусять виходити з цілком інших принципових засад, ніж наше відношення до урядової господарської політики. Коли до урядової господарської політики ми займаємо позиції лібералізму, бо знаємо, що та політика не може відповідати потребам нашої національної рації, то це була б помилка, коли б ті самі ліберальні позиції зайняти до розбудови нашої національної економіки, залишивши її вільній грі господарських сил. Адже ж ця вільна гра господарських сил тепер фактично не існує, і коли ми обстоюємо принцип мінімального втручання держави в господарське життя, то для нас тут передусім важне обмеження розмірів і можливостей чужого втручання. Але ж коли ж існують регуляційні впливи держави на ціле господарське життя, отже й на господарське життя земель, де живуть українці, то залишати нам самим свою економіку на волю стихійних сил — було б актом національного самогубства. Стоїть перед нашими національними й господарськими чинниками невідкличне завдання — виробити конкретний план української господарської політики, який мав би на увазі не лише сьогочасні умови, але й перспективи нашого національного майбутнього. Сьогочасні господарські обставини ставлять перед нами директиву, щоб такий план української господарської політики не залишився тільки паперовою концепцією, але щоб знайдено засоби для фактичного переведення його в різних ділянках нашого господарського життя. Іде

мова про необхідність узгодити і звести до єдиної загальної системи ті господарські заходи, що їх уже переводять наші окремі економічні чинники, до інтенсифікації праці, в тих ділянках, де темпа її будуть визнані за невястарчальні, до її заініціювання там, де її не переведжено. Йде мова про те, щоб скоординована й намічена таким пляном праця мала на увазі не лише вимоги сьогоднішньої днини, але й наші дальші національні перспективи, коли будуть створені політичні передумови для того, щоб Україна здобула належне їй місце у світовому господарстві.

*

Коли йде мова про створення тих організаційних форм, які уможливили б виконання зазначених завдань, мені видавалось би, що найдоцільнішим було б створити для цього нову установу — Українську Господарську Раду. Не входить у мої завдання намічати докладніше організаційну структуру й обсяг діяльності цієї установи. Я спинюся лише на загальних засадах, які, на мою думку, не могли б викликати більших дискусій. В „Українській Господарській Раді” мусіла б бути забезпечена участь тих чинників у нашому громадянстві, які мають право претендувати на установлення напрямних розвитку нашого господарського життя. Мусіли б бути заступлені в ній, з одного боку, представники всіх наших установ і товариств, які провадять практичну працю в цій чи тій формі на господарському полі. З другого боку, таксамо мусіла б бути забезпечена в ній особиста участь окремих людей, що визначилися своєю працею в обсягу господарської теорії, чи практики. Організаційна структура „Української Господарської Ради” мусіла б бути побудована так, щоб у ній були забезпечені представництва й участь усіх галузів і ділянок нашого господарського життя на ґрунті визнання значіння координації всіх родів і форм господарської діяльності в ім'я загальних національних інтересів. „Українська Господарська Рада” повинна з'організувати при собі робітний апарат, який мав би, з одного боку, підготовляти матеріал, необхідний для з'ясування загальних напрямних української господарської політики й конкретних указівок для окремих ділянок нашого господарського життя, з другого ж боку, мав би знайти способи й методи для переведення в життя напрямних і директив, установлених „Українською Господарською Радою”.

Обсяг діяльності і впливів „Української Господарської Ради”, коли б вона повстала, міг би збільшуватись лише поволі, в міру розвитку її праці. А проте її завданням і тенденцією було б охопити українське господарське життя як-найширше, вносити принципи координації в усі галузі господарської діяльності на землях, де живуть

українці, дбаючи не лише про скріплення й розвиток існуючих галузей нашої економіки, але таксамо про її дальшу розбудову. Коли б така установа повстала й налагодила свою працю, мали б ми в теперішніх умовах, коли напрямні тієї політики, яку переводять на землях, де живуть українці, загрожують їх господарському розвиткові, ту центральну установу, яка перевела б координацію та об'єднання тих господарських сил, що їх ми маємо.

Не може бути сумнівів, що ті господарські сили, та господарська база, яка могла б стати підставою для діяльності „Української Господарської Ради”, є. Задивлені в те, що господарське життя має в нас чуже нам обличчя, ми часто забуваємо, яку значну господарську роль грає український національний елемент як продуцент сільсько-господарських продуктів і сировини, як споживач промислових виробів, як інтелектуальна й фізична робітна сила цілого ряду промислових і торговельних підприємств, як учасник тих кредитових операцій, що відбуваються в нас. Суть у тому, що ця різnorodна господарська роль й чинність українського національного елемента нами не скапіталізована в достатній мірі — нам ще й досі недостає належної організації наших господарських сил.

Коли йде мова про практичну працю, про той український господарський плян, що його мала б виробити й переводити в життя „Українська Господарська Рада”, то треба передусім установити, що ця праця мусіла б виходити із визнання права на існування в українській економіці різних форм і родів господарської чинності. Не був би тут правильний і реальний той підхід, згідно з яким деякі форми господарської діяльності, скажім — кооперативні, мусять користуватися спеціальною увагою і спеціальним підтримом — коштом занедбання інших. Коли я висловлюю цю думку, то роблю це зовсім не через те, що, на мій погляд, тим самим кооперативним формам господарської діяльності не суджено в майбутньому відіграти більшу роль. Я виходжу тут лише з тої думки, що засади української господарської політики мусять бути оперті на використанні в с і х існуючих реально в даному періоді господарських сил і можливостей і на координації їх в ім'я вищого національного інтересу. Отже ті перспективи, які для майбутнього можуть заповідатися для окремих форм і родів господарської діяльності, не можуть служити аргументом на користь того, щоб залишати без уваги інші форми й роди господарської чинності, які існують тепер і розвиваються.

Серед тих окремих справ, які треба б узяти на увагу в українському господарському пляні, належне місце мали б зайняти пи-

тання, зв'язані з піднесенням загального рівня нашої господарської культури.

Українське господарське життя має не лише ту недостачу, що окремих галузей господарської діяльності, які мусить мати модерна нація, у нас немає, або вони розвинуті в недостатній мірі; поруч з цим, ми зустрічаємось із фактом, що заступлені в нас галузі й підприємства не стоять на належній висоті й не відповідають тим вимогам, які ставлять потреби раціоналізації господарства, та які вже досягнула господарська практика Заходу. Визнаючи факт частинного піднесення нашого сільського господарства, ми не можемо водночас не бачити, як багато йому ще бракує, які простори праці тут іще залишаються. Продукційність праці нашого робітника взагалі стоїть і досі ще дуже низько. Український підприємець у своїй праці часто живе традиціями передвоєнних часів і має дуже слабе уявлення про ті вимоги, що їх ставить сьогочасне західньо-європейське господарське життя до його організаційної й кермівної праці. Коли брати українське громадянство в цілому, то таксамо треба сконстатувати, що господарські проблеми, зокрема справа піднесення рівня нашої господарської культури, не викликають у нього більшого зацікавлення й не стоять у центрі його уваги. Немає в нас іще тієї громадської атмосфери, яка сприяла б виробленню відважних і енергійних піонерів на полі народньо-господарського будівництва, атмосфери, що сприяла б появи... українського Баті. Тих зривів із останніх років і серед загалу громадянства, і в окремих ділянках нашої господарської чинности, в порівнянні з сьогочасними темпами господарського розвитку не можна вважати за вистачальні. Не треба, ясно, заплющувати очей на ті труднощі, які стоять на шляху до піднесення нашої господарської культури в теперішніх умовах, але, з другого боку, таксамо не треба впадати в дефетизм і вважати, що праця в цьому напрямі не дасть ніяких наслідків. Треба подбати, щоб ці справи докладно простудіювано, щоб вироблено докладно розроблений план відповідних заходів, щоб цей план організовано переведено в життя.

Два основні моменти містять у собі проблема піднесення рівня нашої господарської культури. Це питання кадрів і питання капіталів. Проблеми піднесення рівня нашої господарської культури не можна розв'язати, не піднісши рівня господарської кваліфікації наявних кадрів господарських працівників, не використавши доцільно тих кадрів, не створивши припливу нових кадрів із належною кваліфікацією. Тут стоїть перед нами цілий ряд питань, які треба розв'язати. Я зазначу лише деякі з них, не претендуючи на вичерпність: переведення організації тих господарських груп, які

організацією досі не охоплені, чи охоплені в невиспачальній мірі; організація ремісництва і працівників хатньої промисловости; організація українського робітництва й ліквідація участі українських робітників у чужих робітничих організаціях; організація міського українського населення в цілому; заходи для боротьби з безробіттям; організація посередництва праці й опіки над тими, що переходять із сіл до міст; створення сітки порадачих бюр для вибору фаху; заходи для поширення технічної й господарської освіти та самоосвіти.

Справа капіталів найбільш болюча для нашого господарства. Брак капіталів, відсутність ширшого кредиту стоять на дорозі й піднесенню рівня нашої господарської культури й розбудові нових ділянок нашої економіки. При всіх труднощах полагоди цієї справи в наших теперішніх обставинах усе ж треба, на мою думку, вважати, що не всі існуючі в нас можливості використано. Я маю на увазі передусім мобілізацію наших внутрішніх ресурсів. Українська клієнтеля, користуючись послугами чужих банкових, кредитових, торговельних і промислових підприємств у нас, навіть у таких випадках, коли її можуть обслужити власні установи й підприємства, спричиняється до творення чужих капіталів. Є всі дані твердити, що ця ганебна з національного погляду роля української клієнтелі в чужих підприємствах належить до таких, які легковажити не слід. Поверот тих коштів, які опинились у чужих руках, у річище нашої господарки, міг би відкрити перед нами нові господарські можливості. Треба б намітити й перевести в життя систему заходів, яка мобілізувала б ті кошти, якими ми розпоряджаємо, і які тепер лежать без ужитку, і таксамо ті, які тепер попадають у чужі руки і спричиняються до творення чужих капіталів. Не треба, міркую, доводити, що поважне місце в цій системі заходів мусять займати такі, які б дали змогу фактами доказати, що наші установи й підприємства обслуговують громадянство не гірше й не дорожче, ніж чужі. Без цього всякі заклики „Свій до свого” — залишаються голосом воїюшого во пустині.

Справа піднесення рівня нашої господарської культури тісно й нерозривно звязана зі справою дальшої розбудови нашого народного господарства. Ця справа не потребує ширших пояснень і коментарів. Ми знаємо, що ціла низка господарських галузей у нас не заступлена, що господарські можливості, які в нас є, не використані. Справа в тому, щоб цю розбудову переведжено в певній плановості й системі, щоб не вела вона до марнування капіталів, якими ми розпоряджаємо в такій недостатній кількості. Намічення конкретного й реального для наших умов плану розбудови української

економіки таксамо мусіло б займати поважне місце в завданнях „Української Господарської Ради”.

Не моє завдання — намічувати докладний план діяльності „Української Господарської Ради”; я зазначую лише головні моменти, вказую тільки на основні точки. Але і в цьому схематичному і побіжному нарисі треба згадати ще про одну дуже важну справу: треба б не лише установити ті напрями, якими б мав іти розвиток нашого господарського життя, але і знайти шляхи й засоби, щоб практично перевести їх у нашій господарській дійсності. А праця може бути успішна лише тоді, коли ми не будемо сліпо наслідувати чужі взори і зразки, а з’уміємо їх приспособити до наших національних особливостей, до наших специфічних національних умов. Проблему регульованого господарства не скрізь однаково розв’язують — кожна нація повинна її розв’язати згідно з її національними й господарськими властивостями.

VALENTYN SADOVSKYJ (Prague).

LES CONDITIONS ECONOMIQUES ET SOCIALES SUR LES TERRES OÙ VIVENT LES UKRAINIENS.

Dans la période après-guerre toute l'économie rurale sur les terres ukrainiennes a subi une grande influence du changement général en Europe; les anciens centres économiques ont perdu leur importance, le rôle de l'Etat comme élément d'organisation économique s'est fait sentir.

Les résultats économiques obtenus dans cette nouvelle période doivent être comparés avec l'étape précédente, tenant compte des conditions sociales très caractéristiques. Depuis l'abolition du servage jusqu'à la grande guerre de 1914 la superficie de la terre ensemencée s'est augmentée d'une manière considérable; les paysans sont devenus les propriétaires de la terre en plus grand nombre, l'économie rurale s'adaptait peu à peu aux exigences des marchés modernes et les nouveaux groupes sociaux se formaient. Une nouvelle industrie rurale se forma sur les terres ukrainiennes et bien qu'organisée par le capital étranger, s'est basée en plus grande partie sur les travailleurs ukrainiens. Ce n'est qu'en comparant cet état avec celui au temps du servage qu'on y voit un progrès nullement négligeable.

Au moment actuel les dirigeants des forces économiques du pays font tous leurs efforts pour s'opposer à la politique officielle et défendre les principes du libéralisme économique pour s'assurer les moyens du travail national qui se suffit à lui-même. La politique économique ukrainienne suit son cours dans cette direction.

Pour réaliser un plan de l'économie politique du vue de régulariser l'économie du pays, il faudrait créer un Conseil Économique Ukrainien ayant les buts suivants: a) appliquer le principe de coordination dans toutes les branches de l'économie pour défendre les intérêts du peuple; b) rehausser le niveau général de la culture économique; c) dresser un plan de l'amélioration de toute la structure de la vie économique du pays